



Naar Leiden

*J*e gaat naar Leiden.' De meester zegt het op een toon van: dat is dus geregeld.

Ton knikt. Mooi, denkt hij, dat is mooi. Dat is tenminste wat anders dan de hele dag in de werkplaats verf maken van zwavel en azijn, opgewarmd met hopen dampende paardenmest en olie. Of af en toe iets mogen natekenen of naschilderen met penselen van de staartharen van een eekhoorn. Ruim een half jaar is hij al als leerling bij meester Van Rijn in dienst en al die tijd was hij nog niet buiten Amsterdam geweest. Behalve dan een

wandeling langs de Amstel toen hij Rembrandts tekenspullen moest dragen. Leiden! Dat is een ommuurde stad met windmolens en grachten, en met de eerste universiteit van Nederland. Bovendien is het de geboortestad van Rembrandt.

‘Je moet er een paar brieven bezorgen’, gaat de meesterschilder verder.

‘En neem een map met minstens vijftig vellen papier mee, en houtskool en penseel en inkt. Ik wil dat al die vellen zijn volgetekend als je terugkomt. Het kan me niet schelen wat je tekent. Bomen. Boerderijen. Mensen. Koetsen. Of voor mijn part een aap. Het gaat erom dat je leert kijken, wat je? Dat je goed en snel de dingen ziet zoals ze zijn.’

Weer knikt Ton. Dat had meester Rembrandt hem al eerder gezegd. Want telkens als Ton aan het tekenen is, verliest hij zich in kleinigheden. Terwijl het er juist om gaat éérst het grote geheel te zien. Of dat nu een gebouw is of een mens.

‘Daarom ga je met de trekschuit’, vervolgt meester Rembrandt van Rijn.

‘Want zo’n schuit staat niet stil. Dan word je wel gedwongen goed te kijken, voordat je de stift op papier zet. Kijken, dat is wat je leren moet. Je moet zien wat je ogen zien, wat je? Als je vaart ben je er al voorbij voor je het weet. Daarom moet je snel schetsen. Het geheel. Wat je?’

En daar zit Ton dan. Boven op de trekschuit van Amsterdam naar Leiden. De schuitenvoerder aan het roer, en zijn helper met het paard op het jaagpad*. Normaal gesproken mag je niet op het dak van de roef* zitten. Maar vooruit, Ton is een artiest – bij meester Rembrandt in de leer nog wel – dan heb je een streepje voor. De schipper heeft hem nog een zitkussen toegeworpen en wijst met de korte steel van zijn pijp allerlei bezienswaardigheden aan.

Ton kijkt zijn ogen uit. Overal duiken onder de wijde, blauwe luchten witte, bruine en vaalgele zeilen van schepen op, soms met het rood-wit-blauw van de vaderlandse vlag. De boerderijen zien er volgens hem uit of ze net geschrobd en opgepoetst zijn. Soms is er één tussen die verlaten lijkt, ingezakt. Hij verbaast zich over het dikke, glanzende vee dat tot aan de knieën in het water van de trekvaart staat en hem sloom nastaart. Ja, Nederland is een echt waterland. Hij krijgt schik in de snelle schuiten en boerenpramen*,

die worden voortgeduwd of geroeid door mannen die er zo te zien plezier in hebben. Zelfs de bedelaars die hier en daar aan de waterkant zitten en hun hoed ophouden, zien er beter uit dan in de stad. Tussen de roeiende boeren en de schipper ontstaat soms een fikse scheldpartij als ze niet snel genoeg uit de weg gaan. Ton schiet in de lach om de taal die dan gebruikt wordt. Met woorden die hij nooit eerder hoorde.

De zon brandt op de roef tot hij de teer tussen de planken kan ruiken. Maar het gebeurt ook dat hij door een regenbui de roef in vlucht. Daar neemt een gezelschap medereizigers hem nieuwsgierig op. Gewoonlijk zit men in een trekschuit zwijgend voor zich uit te staren, alsof ze met wijddopen



Het leven van Rembrandt

1606. Rembrandt van Rijn wordt op 15 juli te Leiden geboren. Hij is het negende kind van een rijke molenaar.

1619. Dertien jaar oud begint Rembrandt zijn leertijd bij de Leidse schilder J.I. van Swanenburg. Vier jaar later volgt hij schilderlessen in Amsterdam bij historieschilder P. Lastman.

1625. Rembrandt vestigt zich als zelfstandig kunstenaar in Leiden. Hij deelt een atelier met de schilder Jan Lievens. Zijn vroegste schilderij dateert van datzelfde jaar. Hij schildert bijbelse taferelen en 'tronies', dat zijn (zelf)portretten als oefeningen in het uitdrukken van gevoelens als ernst, vrolijkheid, bedachtzaamheid, verbazing, en zo meer.

1628. Rembrandt krijgt zijn eerste leerlingen.

1630. Rembrandt verhuist naar Amsterdam en maakt daar snel naam. Krijgt opdrachten van rijke en voorname heren. Wordt zelf ook rijk en voornaam.

1668. Rembrandt overlijdt op 4 oktober 1668 te Amsterdam.

ogen slapen. Maar voor een artiest of kunstenaar is altijd belangstelling. 'Laat 's kijken, zeun', zegt een grote vrouw die ruimte voor hem had gemaakt. Tegelijk houdt ze hem een schone zakdoek vol stukken kandij* voor zijn neus. Ton opent de map. Zij kijkt en zegt: 'Oh ja, is dit niet de boerderij *Arbeidslust* van boer Veldhuizen?'

'Ik weet 't niet. Zou kunnen, mejoffer.'

'Nou, ik weet 't wel. Ik koop 'm van je. Hoeveel moet je ervoor hebben?' Zoals iedereen is deze boerenvrouw gek op schilderijen en prenten aan de wand. Daar heeft ze wel wat voor over. Anderen tonen ook belangstelling. Voordat hij het weet, heeft Ton vier tekeningen verkocht.

In Leiden bezorgt Ton de brieven van meester Rembrandt.

'Dank je wel, jongeheer', zegt één van de ontvangers. Het is een wat oudere heer, ongeveer even oud als Rembrandt. En die is nu 58 jaar oud. 'Zo, dus jij bent in de leer bij de meester. Hoe heet je?'

'Van Borssum, mijnheer', antwoordt Ton.

'Anthonie van Borssum.'

'Awel, jongeheer Van Borssum,' gaat

de heer verder. 'Doe je baas de groeten van me, ik zal hem spoedig schrijven.

Ach ja, we trokken veel met elkaar op, jongeheer, toen we nog jong waren.

Ja, hier in Leiden. Je meester was toen een mollig kereltje met een mopsneus en nog zonder baardharen. We waren nog kinderen, eigenlijk.

Maar met praats voor tien! We hielden iedereen voor de gek. Urenlang zwetsten we door in onze ateliers. Nou



ja, ateliers... Kale ruimten waren het, met wat planken op de vloer en het pleisterwerk van de muren brokkelde overal af... Dat maakte ons niet uit. Wat wil je, de grote geleerde en dichter Constantijn Huygens¹ had toen al gezegd dat bij iedereen de mond open zou vallen als men zou zien wat wij maakten. Wonderen van talent en vaardigheden, dat waren we, en niks anders. Tja. En kreeg Huygens niet gelijk? Van overal en nergens komen ze nu naar Amsterdam om een doek van meester Rembrandt te kopen! Ja!’ De man lachte, alsof hij net arm in arm met de jonge Rembrandt aan was komen huppelen. ‘Ja, ja! Doe jij maar goed je best, jongeheer Van Borssum. Een betere leermeester kan je je niet wensen. Dit jaar nog uitgeroepen tot “Wonder van Onze Tijd”! Om het deftig te zeggen: *Rembrandt, nostrae aetatis miraculum.*’

‘Meester Van Rijn is mijn held, mijnheer’, zegt Ton, beduusd na zoveel eer voor zijn leermeester. ‘Omdat hij durft te schilderen zoals niemand dat durft.’

Als het regent in Holland, dan gebeurt dat meestal met korte buien. Die kunnen je doorweken, en dan is het boven op een trekschuit een slechte plek. Zeker als je een map met tekeningen bij je hebt. Daarom zoekt Ton voor de terugweg naar Amsterdam meteen maar een veilige plek in de roef. Tegenover een meneer met een zorgelijk gezicht. Die zegt opeens: ‘Zou die beroerde schuit vandaag wéér te laat komen?’

Ton knikt zwijgend en trekt een diepzinnig gezicht. Weet hij veel? Een ander schampert: ‘Ho even, dan moet je die schuit naar Delft ’s meemaken! Die schipper gaat af en toe onderweg voor een boer koeien melken. Als bijverdienste. En wij maar wachten...’ Hier en daar wordt instemmend geknikt. Ja, zo kan dat gaan.

Een heel jonge vrouw, eigenlijk een meisje nog, vraagt aan een deftig geklede dame: ‘Joffer, mag ik die mooie stof van uw kleed eens voelen?’ Ze praat met vreemde, noordelijke woorden en een accent.

1. Over Constantijn Huygens kun je meer lezen in een ander deel van de serie Historische Helden: *Sterre. De familie Huygens in de Gouden Eeuw*. Het is geschreven door Riëks Veenker.



Verbaasd stemt de dame toe. Het meisje steekt haar rechterhand uit, bestast de stof en het borduursel. 'Wat prachtig', zegt ze, 'hoeveel heeft dat niet gekost?'

De dame weet niet of ze moet lachen of boos moet zijn. Wat gaat dat dat kind aan? Ze bekijkt het meisje van hoofd tot voeten. Nee, de grote, arge-loze ogen overtuigen haar ervan dat ze het niet onbeleefd heeft bedoeld. Dan zegt een andere vrouw: 'Mmmmm... vijf of zes gulden... dat zie je zo. Je bent zeker uit Duitsland, juffertje?'

'Nee joffer', antwoordt het meisje. 'Uit Denemarken.'

Dat is geen goede mededeling. Hollanders kijken neer op de bijgelovige nieuwkomers van het Duitse en Scandinavische platteland. Die komen met

duizenden aangezwerm, op zoek naar werk dat er lang niet altijd is. Of ze schooieren maar langs de weg. Ze kunnen nog geeneens lezen of schrijven. En nu zit er zo'n gelukszoeker bij hen in de trekschuit!

Gelukkig doorbreekt iemand de spanning met een paar opmerkingen waar iedereen om moet lachen. Om het arme meisje te helpen, doet Ton daar aan mee. Met veel succes. Bij zijn buurvrouw lopen de tranen van pret over de wangen. Die smeekt hem op te houden met zulke grappen, want ze 'krijgt 'r wat van!' Ineens duwt de schipper de klapdeur van de roef open. 'We landen straks bij 't Spui, beste mensen.' En inderdaad, even later stoot de schuit tegen de kant. 'Houdaar, mensen. Je benne waar je weze wou!' Zodra Ton de grond onder de voeten voelt, grijpt het meisje hem bij de hand en zegt: 'Dank u zeer, mijnheer.' Tegelijkertijd kijkt ze nieuwsgierig rond. 'Mijnheer', had ze gezegd. Hij denkt dat ze ouder is dan hijzelf. Ze ziet er aardig uit. Heel aardig.

'Niks te danken, joffer', antwoordt hij beleefd, 'een kleine moeite. Maarre...' Hij aarzelt. Wat moet hij nog meer zeggen?

Nieuwkomers

Nieuwkomers vormen een groot deel van de Amsterdamse bevolking. In 1664 is bijna veertig procent van de inwoners in het buitenland geboren. Deze zijn naar Nederland getrokken, omdat de lonen er twee keer zo hoog zijn als elders, soms wel drie keer zo hoog. Ze werken als dienstbode, zeeman, sjouwer, landarbeider en knecht, en bereiken zelden een hogere positie. Eén op de vier immigranten komt uit Scandinavië, de helft daarvan uit Denemarken. Zij zoeken meestal onderdak in de Nieuwmarktbuurt, vlakbij het IJ. Daar wonen veel vrouwen die alleen staan in het leven. Zij houden het hoofd boven water met spinnen en schoonmaken van de huizen van de rijke mensen. De stoepen moeten worden geschrobd, de pannen geschuurd, het eten gekookt, de boodschappen gedaan en de boel schoongehouden. In 1664 telt Amsterdam naar schatting 20.000 dienstmeiden.

Amsterdam is een mooie stad. Met veel water en waterverkeer in de grachten. Overal zie je steenrode huizen met witte en zachtgele kozijnen om glinsterende vensterruiten heen. En de luiken zijn diepblauw of donkergroen, soms met wit-rood gekruist. Trappen buiten leiden naar hoge deuren, vaak met helgeschildeerde uithangborden. Je kunt zo op de keien gaan zitten, zonder dat je kleren smerig worden. Er zijn veel mensen in Amsterdam. Het is er een gekrioel van burgers, knechten, soldaten, dienstboden en kooplieden. Een carillon* strooit zijn klanken als goede gaven over de pannendaken heen.

Ton ziet hoe nieuwsgierig het meisje is naar deze stad. Zo te zien is ze hier nooit eerder geweest. Dus vraagt hij dat aan haar.

‘Nee’, zegt ze. ‘Ik ben hier voor het eerst. Ik ben helemaal van Jutland komen lopen om hier mijn geluk te zoeken. Eerst ben ik bij kennissen in Leiden op bezoek geweest, die wonen daar al tien jaar. Maar ik heb nog geen werk gevonden.’ Ze had net genoeg verdiend voor de reis met de trekschuit. Inmiddels heeft ze een veel te grote bundel spullen om mee te zeulen. De schippersmaat gooit die zo van de schuit op de keien. Bam! Daar staat ze dan. Helemaal alleen op de wereld.

‘Ik heet Ton’, zegt de leerling-schilder. ‘Ik zal je helpen.’

‘Ilse, dat is mijn naam’, zegt het meisje. ‘Ilse Christiaens.’

Boerenpraam: klein vaartuig met een platte bodem voor het vervoer van vee en mest.

Carillon: klokkenspel, meestal in een kerktoeren.

Jaagpad: pad langs kanaal of rivier waarvandaan schepen werden voortgetrokken.

Kandij: brokken witte of bruine suiker.

Roef: overdekte plaats in een trekschuit.